

Håløygminne, hefte 1, 1956.

Finneskolen i Astafjord.

Av **Arthur Brox.**

I Tranøy kjerkebok, som tek til i 1744, finst det ei lang rekke notisar om opplysningsarbeidet mellom lappane i Salangen, Lavangen, Gratangen og Grovfjord. Desse små notisane er bortgjømt her og der mellom alt det andre innhaldet i kjerkeboka og er ikkje så lett å finne fram til. Så vidt eg veit, har ingen nytta desse opplysningane før, heller ikkje dei to bygdebokforfattarane i Salangen og Lavangen. Det var elles ikkje å vente at dei skulle gje seg til å leite etter Astafjord skolehistorie i kjerkeboka for Tranøy.

Når desse opplysningane finst der og ikkje i Ibestad kjerkebok, så er grunnen for det første den at Tranøy låg under Ibestad til 1759 og at kapellanen i prestegjeldet budde i Tranøy. Fer det andre gjorde Tranøyprestane teneste som misjonærer frå 1743 til 1761 og hadde til oppgåve å stå føre opplysningsarbeidet hos lappane inne i Astafjordane. Då dei så tok til å føre kjerkebok, skreiv dei og inn i boka små meldingar om ferdene til finneskolane. Vi får vite kor ofte dei var der inne og kva dei gjorde der, vi får vite namnet på finneskolemeisteren, og vi får den rett merkelege opplysninga at det alt då fanst skolehus der inne i fjordane. Det syner seg at opplysningsarbeidet mellom lappane både kom i gang før og blei dreve meir intenst enn mellom nordmennene.

Grunnen til det treng vi ikkje leite så langt etter. Det var den sterke misjonsinteressa som hadde kome opp med pietismen kring 1700. Finneapostelen Thomas von Westen hadde med hjelp av staten organisert misjonsarbeidet her nord. Lappestrøka var delt opp i distrikt med ein misjonær til styrar. Misjonen arbeidde berre mellom lappane, og inne i Astafjordane var det ikkje så få av det folket. Det var tre slag av dei. For det første var det dei norske fjell-lappane som heldt til inne i landet og levde av reindrift og jakt. Misjonæren reknar i 1743 opp kring 50 skattemenn av dette sla-

get i Astafjord. Så var det bulappane som satt på bøksejord inne i fjordane og levde som andre bønder. Av dei var det berre nokre få kring 1743. Og endeleg var det austlappane, som hørte heime i Sverige, men låg på den norske sida om somaren med reinflokkane sine. Misjonæren talde 75 austlappar i Astafjord i 1743.

Von Westen døydde i 1727, 45 år gamal, men misjonsarbeidet heldt fram, i alle fall mellom dei norske lappane. Når det gjeld austlappane, så hadde vel dei hatt liten kontakt med misjonen, og etter von Westen si tid blei det heilt slutt, ser det ut til. Dei fortalde sjølv på lappetinget i Gratangsbottn i 1744 at ingen misjonær hadde vore inne i fjella og undervist dei sidan von Westen sine dagar. Den gamle misjonsskolemeisteren Jacob Olsen frå Gratangsbottn stod fram og sa det same. Ein somar i von Westen si tid hadde både han og den andre finneskolemeisteren vore i lag med misjonæren inne i fjella hos austlappane, som tok vel imot dei og let seg undervise. Sidan hadde hverken misjonæren eller skolemeistrane i Astafjord undervist austlappane. Enoch Mikkelsen, som no var skolemeister for lappetolket, måtte vedgå at det var slik. Men han hadde ikkje fått nokon ordre om å gå til fjells og lære austlappar, sa han. Dei hadde heller ikkje søkt ned til skolehusa om somrane når dei låg på denno sida av fjellet.

Det ser ut til at opplysningsarbeidet mellom lappane i Astafjord har gjort gode framsteg i dei 19 åra Tranøy-prestane var misjonærar der inne. Frå 1752 og utetter har kjerkebøkene i Ibestad og Tranøy årlege oppgåver over konfirmandane med opplysning om dei kunnskapane kvar einskild hadde. Etter det ein kan sjå, klarte lappane seg minst like bra på kjerkegolvet som dei norske, og det var sjølvsagt misjonen å takke. Noko organisert skolestell mellom nordmennene i Astafjord finn ein ikkje spor etter så tidleg som i 1740 - 50 åra.

Det er kapellanen Peder Krog Hind som har notert ned

1) Qvigstad og Wicklund: Dokumenter angaaende flytlapperne I. s. 259, 476—78.

dei fleste skolemeldingane i kjerkeboka. Han var misjonær i Astafjord like lenge som han var residerande pastor på Tranøy, nemleg frå 1743 til 1756. I 1757 overtok Elling Rosted prestekallet og misjonærembetet. Den siste skolemeldinga av Rosted er ført inn i boka i desember 1761. Sidan har prestane i Tranøy ikkje hatt noko med misjonen å gjere etter det ein kan sjå ²⁾.

Dei to skolehusa vi høyrer om i meldingane, var bygd opp i von Westen si tid, det eine på Laberget i Gratangen og det andre på Skjorjok (?) i Salangen. Von Westen hadde sjølv fare gjennom desse bygdene i 1722, og hos lappane i Salangen hadde han funne «det groveste Hedendom, Afguderie og mangfoldig Overtroe»³⁾. For å rå bot på dette, blei det same gongen vedteke at misjonen skulle bygge «et Forsamlingshuus som et lidet Capel» på Lavangnes. og von Westen selte sjølv opp kontrakt med dei lappane som skulle stå for bygginga. Ein høyrer ikkje noko om dette kapellet seinare, så det er vel uvisst om det blei bygd.

Så følgjer ei avskrift av skolenotisane i Tranøy kjerkebok:

1744. Den tid imellem 13de og 16de Dom: p Trin: besøgt Astafiords Finer i deres Kield paa Fieldene for at underviise dem i deres Saligheds Sag, og mellemløbende Søndage fuldt dem til Ibestads Kirke, hvor der og blev læst for dem.

1745. Ovenmeldte d. 11 Febr reiste ieg fra Havnen til Fine-Skolen i Salangens Fiord af Astafiordens Menigh: for at udforske hvad Fine-Skolemester havde bestilt til Finebørne-

2) Etter Adolf Steen: «Samenes kristning og finnemisjonen inntil 1888» var Peder Krog Hind og Elling Rosted misjonærer i Senja og Vesterålen distrikt. I meldingane i kjerkeboka er det ingenting som tyder på at dei nokon gong dreiv misjonsarbeid utanom Astafjord. Steen opplyser at Rosted slutta som misjonær den 5/1 1759 (s. 254, 389). Etter kjerkeboka stod han i tenesta 3 år lenger — til slutten av 1761. Det er heller ikkje noko som tyder på at Jens Kildal var misjonær i Astafjord i 1759, som opplyst hos Steen s. 389, jfr. s. 254—55.

3) Etter Adolf Steen, s. 141 og s. 189. Sitatet er henta frå Hammonds misjonshistorie.

nes fremvext udi deres Christendom eller børnelærdom, og som ieg for veirets uroelighed ikke kunde kome til Ibestad Kirke med Fine Folket og deres børn. Søndag Septua forsamlede ieg dem i Skolehuset, prædikede og læste for dem.

Den 20 ejusd: anførte ieg Fine-Folket af Salangen til Ibestad Kirke, for at bievære Guds Tieneste Dom: Sexag., Same Dag tilsagt Finerne af Gravfiorden, Grattang og Lavangen at føre Deres Børn til Skolehuset i Grattangens Fiord, d: 22 ejusd: aabnet Grattangens Skole-Huus for Fine-børnene, og forblev saa der at læse for dem indtil d: 10 April, var imidlertid Mhr. Pastor ved Ibestad Kirke in Ministerio behielpelig, eftersom ved Anxererne de fleste folk var til Fiskeri-erne.

1745. D: 16 Augusti reist til Salangens Skolehuus, hvor ieg forsamlede Fine Folket og læste for dem, og da veiret var uroeligt, at ieg ikke kunde kome med dem til Ibestads Kirke Dom: 10 p Trinit, prædikede ieg for dem i Skolehuset og Catechiserede.

D: 30 Aug: reiste ieg til Grattangens Skolehuus, forsamlede de tilhørige fiorders Fine-Folk did og ligeledes den uge læste for denem.

1747. D: 6 Februar reiste ieg til Fine-Skolen i Salangen for at gjøre mig underretning om Finebørnenes forfremmelse i deres børnelærdom og skolemesterens flid med dem. Den 11 og 12 ejusd: forsamlet baade gamle og unge prædikede og læste for dem. Den 13 ejusd: tog ieg afskeed med Fineskolemesteren Jens Hansen, som heele vinteren forblev ved den Skole, og forføyede mig til Grattangens Fine-Skole, hvor ieg same dag ankom, hvorpaa ieg strax til Skolehuset lod forsamle Finebørnene af de tilhørige fiorder, blev saa Seiv i Skolen at oplære de unge, hvis Forældre til Catech: ieg undertiden og forsamlede, stedse indtil d: 17 Martii, da ieg reiste til Havnen. Imidlertid var ieg Mhr Pastor behielpelig med Kirke Tienesten ved Ibestad.

1748. D: 12 Februarii reist til Salangens Skolehuus [or at gjøre mig underrettet om Finernes fremvext i deres Christendom. Domin: Sexag prædiket for dem i Skolehuset og Catech:, saasom ieg for storm ikke kunde kome til Ibestad Kirke med dem, men var d: 17 paa veyen 2de gange og maatte vende til Skolehuset igien.

D: 20 ejusd: aabnet Grattangens Skolehuus, hvor ieg forblev at læse for Finerne indtil d: 23 Martii. Imidlertid paa de imellemløbende prædikedage været Mhr. Pastor behielpelig ved Ibestad Kirke in Minist:

1749. Domin: Lætar et Prid: ej: D: Været ved Ibestad Mhr. Pastor in Minister: behielpelig. De foregaaende Dage i ugen Visiteret i Grattangens Skolehuus.

1751. D: 3 Febr. reiste ieg til Grattangens skole, hvor ieg fant Skolemest: Jens Hansen og nogle Finebørn for mig, fleere lod ieg strax forsamle baade af gamle og unge, blev saa der til deres overhørelse og undervisning indtil d: 7 Febr., da ieg reiste med dem til Kirke i Ibestad. D: 8 ejusd: drog ieg til Salangens Skole, hvorhen ieg forsamlede de der værende Finer, og efterat ieg ligeledes havde hørt og underviist dem i deres Saligheds Kundskab, reiste ieg derfra hiem d: 11 ejusdem.

1751. Domin: 15 p Trinit: Guds Tieneste ved Ibestad forrettet, De forige dage i ugen havde ieg Finerne i Grattangens Skolehuus til underviisning forsamlede.

1752. Domin: Invocavit, v: Qvadrage: Været paa Ibestad Pastor Hr. Andreas Nold in Ministerio behielpelig, som da og tillige med andre communicerede. Ugen tilforn saavel nogle dage af næstfølgende uge holdte ieg forsamling i Fine-Skolerne til Finernes Undervisning.

1752. Domin: 15 p Trinit: Udi Havnens Kirke Guds Tienste forrettet af Sognepræsten Vælærv: Hr. Andreas Nold. Same Dag holdt ieg Catech: og Prædiken for Finerne udi Grattangens Skolehuus, hvor ieg havde dem forsamlede.

1753. Testo Pur: Mar: et Dom: 5 p Ep: Var ieg paa Ibestad for efter mhr. Pastor Nolds begiering at betiene Ham med den Hell: Nadvere, ligesom ieg og Løverdagen derimellem havde Finerne af de næstliggende Fiorder til Læsning og underviisning forsamlet i Grattangens Skolehuus, ligeledes de af Salangens Fiord Tiirsdagen deretter i Salangens Skole-Huus.

1754. Domin: Sexag: Været paa Ibestad for at betiene min Pastor Hr. Andreas Nold og ellers være ham in Minist-behielpelig. De 4 sidste dage næst for same Søndag var ieg i Grattangens Skole-Huus, hvor ieg havde Finerne og deres børn forsamlede til læsning og overhøring. Næste Uge der efter ligeledes i Salangens Skole-Huus.

1754. D: 25 Novbr: kom ieg til Grattangens Skole-Huus, hvor ieg opholdte mig med Finernes examination og underviisning indtil d: 27 ejusd:, da ieg om aftenen kom til Ibestad, for efter begiering at betiene mhr. Pastor vælærv: Andreas Nold og hans Mad: Kiereste Sacra Coena, hvilket

skeede d: 28. D: 29 kom ieg til Salangens Skole-Huus, hvor ieg forblev til d: Iste Desbr, som var Dom: 1 Advent, da ieg havde Finerne forsamlede og holdte for dem guds Tieneste med prædiken og Catech:

1755. Måndagen d: 3 Nov: var ieg Reysefærdig til Asta-fiorden, men formedelst en stærk Østen-vind kom ikke til at reyse hiemen f ra før end den 5 ejusd., da ieg først begav mig til Salangens Skole-Huus, hvor ieg i de følgende Dave havde Finernes børn for mig til overhørelse indtil Dom: 24 p Trinit, da ieg havde til forsamling baade unge og gamle, for hvilke ieg Evangeliserede og Catechiserede. Måndagen d: 10 Nov: reyste ieg til Grattangens Skole-Huus, hvor ieg forblev indtii same Uges Løverdag og imidlertid lod forsamle til mig Finerne gamle og unge, hvilke ieg overhørte og indformeredo i Deres Saligheds Sag.

1757. D: 21 Novbr Reiste Jeg Elling Rosted første gang til Find Skoelene og kom same Aften til Salangs Skoelen, hvor ingen Finner vare forsamlede, af aarsage, at Dyrøe Finner icke vilde føre til Grattangens Skoele, hvor Finnerne vare forsamlede, Hvorover Jeg maatte bestille Salangs Finerne. ved min tilbagekomst at møde ved deres Skoele Huus, skjønt meget besværlig for mig, paa denne Aarets Tiid at reise forjæves.

D: 22 ditto kom Jeg til Grattangens Skoele og forefandt der nogle Finne-Børn, d: 23 hafde Jeg nogle Finner forsamlede hvilke Jeg overhørede, og same Dag antog en Find ved navn Peder Henrichsen at være Forsamlings Vægter for Grattangens Finnerne, de øfrige vare tilsagde at skulle kome d: 24de men ingen kom.

D: 25 ejusd: kom Jeg atter til Salangs Skoelen, og holdte Jeg da Søndagen som var 1: Advent: Prædiken i Skoelen for Finnerne, og siden overhøring, hvilket ligeledes Måndagen derefter blev forrettet med overhøring, Reiste derpaa Tirsdagen hjem.

1758. D: 6 Martj reiste Jeg ind til Finne Skoelene, hvor Jeg hafde Finnerne til underviisning med Deres ungdom, og var Jeg i Salangs Skoelen Dom: Judica.

1759. Same Dag lite Martj efter Prædiken reiste Jeg til Finne Skoelen udj Grattangsfjorden, hvor Jeg hafde de Finner som vare Hiemstædde og nærmest boende forsamlede til lige med de Børn, som hafde været i Skoelen i Vinter til overhøring og underviisning, endeel af Finnerne som vare Hiemme kom ey til Forsamling, hvorfor ieg motte holde over-

høring med den ungdom, som agtede sig til Confirmation, indtil Torsdagen, da Jeg var nødsaged formedelst lis ey at kunde kome til Salangens Finner, men motte reise lige hiem.

1759. D: 26de Novembr reiste Jeg ind til Finne Skoelen i Salangs Fjorden, hvor Jeg d: 28de hafde Finnerne forsamlede, da mange ikke kunde kome, af aarsag at de grasserende Børnekopper hafde angrebet deres Børn, hvoraf faae var her ved overhøring, og ligeledes er det beskaffen i Grattangs Fjorden, saa at Reisen did for denne gang faaer ophøre.

1760. D: 10 Novbr. reiste Jeg til Salangens Finne Skoele, hvor Jeg ugen ud hafde Finnerne med deres ungdom forsamlede til overhøring og underviisning, skiønt nogle iblandt dem ey kom, dog vare de fleeste nærværende. D: 15 ejusd: reiste Jeg med en Hob Finner til Ibestad Kirke, d: 17de reiste Jeg til Skoelen i Grattangs-Fjorden, og hver dag i ugen hafde Jeg Finner med deres Børn til underviisning og overhøring, og nogle hver dag ligesaa. Der vare endeel, som efter tillysnung ey fremkom. D: 22de reiste Jeg derfrå og kom hiem d: 23de om Aftenen silde. Paa disse begge stæder udsøgte Jeg saadanne finnebørn som kunde være beqveme til at blive Skolemestere, men kunde ey faae dem fra deres Forældre, der ikke vilde slippe dem, hvorfor der vil blive stor mangel paa at faae Skolemestere til Finnerne iblandt Bønderne, naar ey Finnerne vil til den Ende lade deres Børn dertil oplære, da Jeg har tilbudet selv at vilde underviise dem.

1761. D: 16de Novbr reiste Jeg til Salangs Finne Skoele, hvor Jeg 2de dage hafde de forsamlede Finner til overhøring, og antegnelse, og d: 19de ejusd: reiste Jeg til Grattangens Skoele, hvor Jeg ligeledes hafde de deromkring boende Finner til Catechisation, og optegnede et Mandtal over gl: og unge, med deres Alder og kundskab i deres Christendorr. Søndagen, som var d: 27 a Trinit: var saa hart veir, at ingen kunde reise til Kirken, og gandske faae vare hos mig til Evangelii forklaring at høre: D: 1 Decbr reiste Jeg til Ibestad for at overlevere det forfærdigede Mandtal til Hr Pastor Krog, men hand vilde det ingenlunde modtage, og imidlertid trefede et hart Guds Veir, at Jeg ey kunde kome til mit hiem, førend d: 5te ejusd: